

Ελένη Φεσσά-Εμμανουήλ

Λουκία

Χορός και θέατρο. pp. 245-250

Τότε ακριβώς ξεκινά η δημιουργική και πολυετής πορεία της δίπλα στον πρωτοπόρο σκη-νοθέτη και δάσκαλο Δημήτρη Ροντήρη. Το 1938 αναλαμβάνει τη διδασκαλία του Χορού στο ιστορικό ανέβασμα της σοφόκλειας Ηλέκτρας, που σκηνοθετεί ο Ροντήρης, όταν ο τραγικός λόγος θα ηχήσει ξανά μετά από δεκαοχτώ αιώνες στο Αρχαίο Θέατρο της Επίδαυρου. Μνημειακή και ιστορική παραμένει η συμβολή της στη χορογραφία

των παραστάσεων αρχαίου δράματος, που σκηνοθέτησε ο Δημήτρης Ροντήρης. Η εργατικότητα, η αφοσίωση και ο θαυμασμός της για το έργο του δασκάλου, την κατέστησαν αποκλειστική χορογράφο σε όλες τις παραστάσεις αρχαίου δράματος που σκηνοθέτησε ο ίδιος, με εξαίρεση την Ορέστεια, που παρουσιάστηκε το 1949 στο Ωδείο Ηρώδου Αττικού, όταν η Λουκία βρισκό-ταν στις Ηνωμένες Πολιτείες.

.....

Το 1945, χορογραφεί τους ελληνικούς παραδοσιακούς χορούς για το «Ελληνικό Μουσικό Απόγευμα» που διοργανώνεται από την Ε.Λ.Σ. με την ευκαιρία της επετείου της εθνικής εορτής της 25ης Μαρτίου. Τον Απρίλιο της ίδιας χρονιάς ετοιμάζει τις χορογραφίες για το «Γαλλικό Μουσικό Απόγευμα» στο Θέατρο Ολύμπια, όπου θα παρουσιαστούν έργα του Jean Philippe Rameau (Μενουέττο και Μυζέττα), του Henri Duparc (Η προηγούμενη ζωή, Μαντολίνο), του Claude Debussy (Χορεύτριες των Δελφών, το Αλογάκι), του Gabriel Fauré (Ρόδα του Ισπαχάν), του Maurice Ravel (Νικολέττα), καθώς και παραδοσιακοί γαλ-λικοί χοροί. Τον Οκτώβριο του 1945 συμμετέχει, και πάλι ως χορογράφος, στον επίσημο εορτασμό της 28ης Οκτωβρίου, στην οποία παίρνει μέρος το Εθνικό Θέατρο, παρουσιάζο-ντας ελληνικούς παραδοσιακούς χορούς μαζί με την Τατιάνα

Βαρούτη, την Ε. Παγιαννοπούλου, τη Μ. Βούλγαρη και το μπαλέτο της Ε.Λ.Σ. Στον εορτασμό της ίδιας επε-τείου το 1952 στο Θέατρο Ολύμπια, επιμελείται τις χορογραφίες παραδοσιακών ελληνικών χορών, που θα χορέψουν ο Γιάννης Μέτσης, η Έλεν Τσουκαλά, ο Α. Χατζηγιάννης και η Σάσα Ντάριο, μαζί με το μπαλέτο της Λυρικής Σκηνής.

Το φθινόπωρο του 1942 η Λουκία συνεργάζεται με τον θίασο Θέατρον Αθηνών, υπό τη διεύθυνση του Κωστή Μπαστιά, με αρχιμουσικούς τους Στέφανο Βαλτετσιώτη, Τότη Καραλίβανο, Αντίοχο Ευαγγελάτο και σκηνοθέτες τους Ντίνο Γιαννόπουλο και Σωκράτη Καραντινό. Δίδονται παραστάσεις στο Θέατρο Ολύμπια με τις όπερες Αϊντα και Ριγκολέτο του G. Verdi, Μποέμ του Giacomo Puccini και την οπερέτα Εύα του

Franz Léhar. Ο θίασος διαλύεται το 1943.

Κατά την τριετία 1947-50 περιοδεύει στην Αμερική μελετώντας, παράλληλα, κοντά στους μεγάλους χορευτές και χορογράφους Anthony Tudor, George Balanchine, Martha Graham, La Meri, Katherine Dunham, Pearl Primus.

Επιστρέφοντας στην Ελλάδα, το 1950, προσλαμβάνεται και πάλι στα κρατικά θέατρα - στο Εθνικό Θέατρο και την Ε.Λ.Σ. Στο Εθνικό χορογραφεί τις τραγωδίες Ηλεκτρα του Σοφοκλή (1952, 1953), Ιππόλυτο του Ευριπίδη (1953, 1954 και 1955 - Ωδείο Ηρώδου του Αττικού, 1955 - Επίδαυρος) και Ορέστεια του Αισχύλου (1954 και 1959 - Ωδείο Ηρώδου του Αττικού).

Το 1957, μαζί με τη Ντόρα Τσάτσου, χορογραφεί για την Ελληνική Περιηγητική Λέσχη Το τραγούδι του Μεσολογγίου του Νότη Περγιάλη σε

σκηνοθεσία Πέλου Κατσέλη και με σκηνογραφία Σπύρου Βασιλείου. Η πρώτη παράσταση δίνεται στο Μεσολόγγι.

Την ίδια χρονιά η Λουκία εγκαταλείπει τα πάντα και ακολουθεί τον μεγάλο δάσκαλό της Δημήτρη Ροντήρη και το Πειραιϊκό Θέατρο, το οποίο δίνει παραστάσεις στο Δημοτικό Θέατρο Πειραιώς και, στη συνέχεια, περιοδεύει στην ανατολική και δυτική Ευρώπη, το Ισραήλ, τις Η.Π.Α., τη Λατινική και Κεντρική Αμερική, τον Καναδά, τη Σοβιετική Ένωση και τις σκανδιναβικές χώρες. Πρόκειται για συστηματική δουλειά της Λουκίας, διάρκειας έντεκα ετών (1957-68), η οποία περιλαμβάνει τις παραστάσεις: Η Δωδεκάτη νύχτα του Σαίξπηρ (Δεκέμβριος 1957, Δημοτικό Θέατρο Πειραιά) Πέρσες τον Αισχύλου (Οκτώβριος 1958, λόφος Προφήτη Ηλία στην Καστέλλα) Οι γάμοι τον Φίγκαρο του P. A. C. de Beaumarchais (Νοέμβριος 1958, Δημοτικό Θέατρο Πειραιά) Ηλέκτρα του Σοφοκλή (1959, Βελιγράδι, Δυτική Γερμανία, Θεσσαλονίκη) Πέρσες του Αισχύλου (1959, Γιουγκοσλαβία, Δυτική Γερμανία, Θεσσαλονίκη) Χοηφόροι, Ευμενίδες του Αισχύλου και Ηλέκτρα του Σοφοκλή (Ιούνιος 1960, Φλωρεντία, Δυτική Γερμανία, Ιταλία, Γαλλία Στάδιο Πύργου Ηλείας Αρχαία Θέατρα Ιωλκού, Ερέτριας, Δωδώνης, Μεγαλοπόλεως, Θάσου, Φιλίππων, Ρόδου, Κω). Η Ηλέκτρα θα επαναληφθεί

το 1961 στο Δημοτικό Θέατρο Πειραιά και θα περιοδεύσει την ίδια χρονιά μαζί με τις Χοηφόρους και τις Ευμενίδες στη Δυτική Γερμανία, το Βέλγιο, την Αγγλία, την Αυστρία, την Ολλανδία και τις Η.Π.Α. Το 1962, η Ηλέκτρα μαζί με τις Χοηφόρους, τις Ευμενίδες και τη Μήδεια του Ευριπίδη θα ταξιδέψει εντός Ελλάδος (Δημοτικό Θέατρο Λαμίας, Αρχαία Θέατρα Ιωλκού και Δημητριάδος, Θεσσαλονίκη) αλλά και στο εξωτερικό: τη Γιουγκοσλαβία, τη Δυτική Γερμανία, τη Σουηδία, τη Νορβηγία, τη Φιλανδία, την Ελβετία, τη Γαλλία, την Ολλανδία, την Ιταλία, το Ισραήλ, την Αγγλία, τη Ρουμανία, τη Βουλγαρία και την Τουρκία. Η Μήδεια θα επαναληφθεί την ίδια χρονιά στο Παναθηναϊκό Στάδιο, ενώ η Ηλέκτρα στο Λονδίνο και στα στούντιο της αγγλικής τηλεόρασης για το BBC. Με αφορμή τον εορτασμό των 45 χρόνων δράσης του Δημήτρη Ροντήρη θα παρουσιαστεί το 1963 στο Αρχαίο Θέατρο των Δελφών η Ηλέκτρα και η Μήδεια, ενώ τα δύο αυτά έργα μαζί με τις Χοηφόρους και τις Ευμενίδες θα ακολουθήσουν τις περιοδείες στο

εξωτερικό δίνοντας παραστάσεις την ίδια χρονιά στη Σοβιετική Ένωση, Φιλανδία, Ελβετία, Δυτική Γερμανία, Ολλανδία, Ουγγαρία, Γαλλία, Βέλγιο, Πορτογαλία, Ισπανία, Ιταλία, Ανατολική Γερμανία, Δανία, Σουηδία και Πολωνία. Οι ίδιες παραστάσεις θα παρουσιαστούν και την επόμενη χρονιά στη

Σοβιετική Ένωση, τη Βουλγαρία, την Ιταλία, την Ισπανία και τις ΗΠΑ. Το 1965, το Πειραιϊκό Θέατρο παρουσιάζει την Ηλέκτρα και την Μήδεια στο Ωδείο Ηρώδου του Αττικού και στην Τσεχοσλοβακία, τη Δυτική Γερμανία, την Ελβετία, το Βέλγιο, τη Βραζιλία, την Αργεντινή, τη Χιλή, το Περού, την Κολομβία, τη Βενεζουέλα, το Μεξικό και το Πουέρτο Ρίκο. Η Μήδεια θα επαναληφθεί την ίδια χρονιά και στο Αρχαίο Θέατρο των Δελφών. Τον Σεπτέμβριο του ίδιου χρόνου δίνεται μία παράσταση του Ιππολύτου, αφιερωμένη στη μνήμη του Δημήτρη Μητρόπουλου στο Αρχαίο Θέατρο Επιδαύρου. Η μουσική της παράστασης του Πειραιϊκού Θεάτρου θα είναι του μεγάλου Έλληνα συνθέτη, η σκηνοθεσία του Δημήτρη Ροντήρη και οι χορογραφίες της Λουκίας. Οι ίδιες παραστάσεις παρουσιάζονται και το 1966 στην Κύπρο, ενώ με την Μήδεια και την Ηλέκτρα το Πειραιϊκό Θέατρο θα συμμετάσχει και στο Φεστιβάλ του Εδιμβούργου. Το 1966, η Δουκία χορογραφεί τους Πέρσες του Αισχύλου πάλι σε σκηνοθεσία Δημήτρη Ροντήρη, στο Φεστιβάλ της Vicenza με ιταλικό θίασο και στην ιταλική γλώσσα. Την επόμενη χρονιά η ίδια παράσταση θα παρουσιαστεί στα Αρχαία Θέατρα των Δελφών, του Άργους και της Δωδώνης. Το Πειραιϊκό Θέατρο παρουσιάζει το 1967 στο Ωδείο Ηρώδου του Αττικού, στο Αρχαίο Θέατρο των Δελφών και της Δωδώνης, και στο Αρχαίο Ωδείο των Πατρών τον Ιππόλυτο του Ευριπίδη. Την ίδια χρονιά θα παρασταθεί και η Μήδεια στο Αρχαίο Θέατρο του Άργους, στη Γιουγκοσλαβία και την Κύπρο. Η παράσταση του Ιππολύτου ανεβαίνει και το 1968 στο Ωδείο Ηρώδου του Αττικού, όπου τον Ιούλιο της ίδιας χρονιάς θα παρουσιαστεί και η Ιφιγένεια εν Αυλίδι, οι Χοηφόροι και οι Ευμενίδες. Τα τέσσερα έργα θα περιοδεύσουν στην Ισπανία, την Πορτογαλία, τη Βραζιλία, την Αργεντινή, το Περού, τη Χιλή, τον Ισημερινό, την Κολομβία, τη Βενεζουέλα, τον Παναμά, την Κоста-ρίκα, τη Γουατεμάλα, το Μεξικό, το Τέξας, τις Η.Π.Α., το Πουέρτο Ρίκο και τον Καναδά.

Το 1968, διακόπτεται η λειτουργία του Πειραιϊκού Θεάτρου, λόγω της δικτατορίας. Η πρόθεση του δασκάλου να σκηνοθετήσει τις Τρωάδες του Ευριπίδη και για πρώτη φορά Αττική Κωμωδία, τις Θεσμοφοριάζουσες του Αριστοφάνη, δεν ευτύχησε και οι χορογραφίες της Λουκίας έμειναν μόνο στα σκίτσα.

Την ίδια χρονιά η Λουκία θα τιμήσει την Ελλάδα στο εξωτερικό. Χορογραφεί Μεξικανούς χορευτές, με την ευκαιρία της Ολυμπιάδας του Μεξικού, και συμμετέχει στο «Μπαλέτο των Πέντε Ηπείρων», ως εκπρόσωπος της Ευρώπης, χορογραφώντας ένα μπα-λέτο που το ονομάζει «Συνέχεια του Ελληνικού Χορού από την Αρχαία Ελλάδα έως σήμε-ρα» σε μουσική γραμμένη ειδικά γι' αυτό από τον Κωνσταντίνο Κυδωνιάτη.

Το 1971, στο Κρατικό Θέατρο Κύπρου αναλαμβάνει τη χορογραφία για τον Αγαμέμνονα του Αισχύλου, σε σκηνοθεσία Νίκου Χατζίσκου. Το 1978 - 40 χρόνια μετά την πρώτη Ηλέκτρα του 1938 - η θεατρική συγκυρία φέρνει τη χορογράφο να διδάσκει και πάλι το Χορό της Ηλέκτρας, στο Αρχαίο Θέατρο της Επίδαυρου με σκηνοθέτη τον Δημήτρη Ροντήρη.

Στα χορογραφικά αριστουργήματα της Λουκίας συγκαταλέγονται η επίκληση των Περσών, ολόκληρη η σύλληψη της χορογραφίας των Ευμενίδων και της Μήδειας, η πάροδος της Ιφιγένειας εν Αυλίδι και η πάροδος των Χοηφόρων. Για την πρωτοποριακή δουλειά της στην Ορέστεια, που παρουσιάστηκε το 1956 στην Επίδαυρο από το Εθνικό Θέατρο σε σκη-νοθεσία Δημήτρη Ροντήρη, η Ειρήνη Καλκάνη θα γράψει: «Στο θέατρο της Επίδαυρου ποτέ χορός δεν κινήθηκε με τόσο άφταστο μεγαλείο. Ο χορός των Γερόντων στον Αγαμέμνονα ήταν ένα βίωμα αλησμόνητο, κάτι που έκανε από το τραγικό δέος του ασύγκριτου έργου. Οι Χοηφόρες ήταν ένα ποίημα. Η κινήσεις, η απαγγελία είχαν μιαν αρχαϊκή απλότητα και ο τελετουργικός χαρακτήρας είχε διατηρηθεί με τρόπο μαγικό. Ο χορός των Ευμενίδων, το δαιμονισμένο μπαλλέτο, αναβίωσε με δύναμη αλλά και με

μέτρο τις θεότητες της νυχτός. Ίσως να έχω κάποια μικρή αντίρρηση για την “αποθέωση” του τέλους. Πολύς κόσμος στην πομπή, πολύ θεαματική έξοδος, λίγο έξω από το κλίμα της τραγωδίας». Καμιά επιφύλαξη δεν είχε ο Κλέων Παράσχος για την ίδια χορογραφική δουλειά: «Ο χορός, κρατημένος, αυστηρός, στον “Αγαμέμνονα” - είναι χορός προεστών γερόντων - πήρε μια επιβλητική σεμνότητα και συγχρόνως τόνους πιο λυρικούς στις “Χοηφόρες” και ένα τόνο ξέφρενο, σκοτεινά διονυσια-κό, στο τρίτο μέρος, στις Ευμενίδες”. (...) Η κ. Λουκία που έκαμε τη χορογραφία δούλεψε και πάλιν με οίστρο». Εγκωμιαστικά ήταν και τα κριτικά σχόλια για τα χορικά της Μήδειας που ανέβηκε το 1962 από το Πειραιϊκό Θέατρο σε σκηνοθεσία Δημήτρη Ροντήρη. Στη στήλη του, στην εφημερίδα Τα Νέα, ο Βάσος Βαρίκας θα γράψει: «Ο Χορός της Μήδειας, όπως τον είδαμε προχθές στο Στάδιο, είναι ασφαλώς ο καλύτερος που παρουσίασε μέχρι της στιγμής ο κ. Ροντήρης. Διατηρούσε από την αρχή ως το τέλος το λειτουργικό του ρόλο σαν οργανικό μέρος της τραγωδίας. (...) Ενδιαφέρουσα επίσης και η παρεμβολή φολκλοριστικών στοιχείων. Η κ. Λουκία κατώρθωσε και τούτη τη φορά δημιουργικά να υπηρετήσει το πνεύμα της σκηνοθεσίας». Θετικό ήταν και το σχόλιο του Αγγέλου Τερζάκη στο Βήμα: «Ο Χορός, σαν έμψυχο υλικό, έχει αισθητά καλλιερέψει. Τον διακρίνει όχι μόνον ομοιογένεια, ισορροπία, αλλά και καλή εμφάνιση. Αυτό είναι βασικής σημασίας στην αρχαία ελληνική τραγωδία. (...) Το “σπρέχ-κόρ” - οι ρυθμικές συνεκφωνήσεις του Χορού - μολονότι λύση εξυπηρετική κι’ όχι δίχως καλλιτεχνικό αποτέλεσμα, σήμερα θαρρώ δεν μας ικανοποιεί πια όσο άλλοτε. Αντίθετα: ένα από τα σημεία που πρέπει να εξαρθούν ιδιαίτερα στην παράσταση της Μήδειας είναι το πώς επέτυχε ο κ. Ροντήρης να δώσει τραγουδιστά στάσιμα όπου δεν χανό-ταν ο λόγος - ούτε λέξη του. Να λοιπόν το περιλάλητο πρόβλημα λυμένο στην πράξη. Ο Χορός μπορεί να τραγουδάει και ν’ ακούμε τι λέει, να μη χάνεται η πολύτιμη ποίηση του κει-μένου. (...) Η χορογραφία της Λουκίας υπηρετεί με σεμνότητα κι’ αρμονία την όλη ερμηνευ-τική αντίληψη».

Συνοψίζοντας την καίρια συμβολή της Λουκίας στη σκηνική παρουσίαση των αρχαίων ελληνικών τραγωδιών, ο Κύστας Γεωργουσόπουλος σημειώνει: «Οι χορογραφίες της στο Αρχαίο Δράμα προσπάθησαν να συνδυάσουν τη σαφήνεια

του κλασικού χορού με την έντα-ση του ξπρεσιονισμού, με καταφυγή στα βασικά σχήματα των δημοτικών ελληνικών χορών».